

PAPER DETAILS

TITLE: Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelisimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Baglaminda "Cihad" Anlayisinin Geçirdigi Degisimler

AUTHORS: Selim ÖZTÜRK

PAGES: 167-196

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/891188>

Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında “Cihad” Anlayışının Geçirdiği Değişimler

Selim Öztürk*

Öz

Makale, el Kaide terör örgütü kurucu lideri olan Usame bin Ladin ve bin Ladin'in ölümünün akabinde liderliğe geçen Eymen el-Zevahiri'nin örgüte nasıl ve hangi stratejilerle yön verdiğine değinmektedir. Afgan Cihadı sonrası ortaya çıkan örgütün kurulmasına hangi nedenler altyapı oluşturmuş, ilk evresinde Suudi rejimine karşı siyasal muhalefet olarak faaliyet gösteren örgüt akabinde hangi gerekçelerle direk ABD ve Batı'yı hedef alan bir küresel cihat örgütüne evrilmiştir sorularına cevap vermektedir. Bunların yanında bin Ladin'in siyasal ve eylemsel kimliğini teşkil eden erken dönem koşulları, eğitimi, sosyal çevresi ve ailesinin genel özellikleri incelenmiş ardından cihat serüvenine nasıl girdiği üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Ladin'in Eymen el-Zevahiri'nin başını çektiği Mısır cihat ekolü ile tanışması ve yine Zevahiri'nin el-Kaide'nin strateji değişimindeki rolü incelenerek bahse konu Suudi muhalefet örgütünün süreç içinde küresel Batıyı hedef alan bir küresel terör mekanizmasına dönüşümü üzerinde detaylıca durulmuştur. Ayrıca erken dönemde Usame ile Abdullah Azzam arasındaki görüş farklılıkları, cihadın stratejisi konusundaki anlaşmazlıklar da incelenmiştir. Özellikle Azzam ve Zevahiri'nin cihadın tanımı ve amaçları noktasındaki yaşadıkları kırılmalara ışık tutulmuştur. Son olarak küresel cihat konusuna Ebu Musab el-Suri'nin getirdiği yenilikler de incelenmiş olup cihat faaliyetlerinde organizasyon/örgüt düzeyinden sistem düzeyine geçilmesi yönündeki fikirleri incelenmiştir. Makale bölgesel bir cihat deneyimi olan Afgan cihadından el Kaide'nin cihadı küresel boyuta taşıması, DAES ile anlaşmazlık boyutu ve bu çerçevede ortaya çıkan fikirler, taktik değişimler, stratejiler detaylıca incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: el-Kaide, Usame bin Ladin, Küresel Cihat, Eymen el-Zevahiri, Afgan Cihadı

* Dr. Öğr. Üyesi, Polis Akademisi, TR, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, orcid/org. 0000-0003-3629-0989, selim.ozturk6@pa.edu.tr

The Development of al-Qaeda as a Global Terror Organization and its Changing “Jihad” Understanding in the Context of its Prominent Leaders

Selim Öztürk*

Abstract

The article points out how Osama bin Laden, the founder of al-Qaeda, and Ayman al-Zawahiri, the successor after Laden's death, led the organization and which strategies they developed. It also responds to which reasons formed the infrastructure for the foundation of the organization, which emerged in the post-Afghan jihad, why the organization evolved into a global jihad unit targeting the US and the West despite acting as a political opposition against the Saudi regime in the early period. In addition, the study also reviews early conditions, education, social milieu and family characteristics as well as the personal path to jihadist adventure. As reviewing bin Laden's interaction with the Egyptian jihad school and Zawahiri-led change in strategy of al-Qaeda, the study focuses on the transformation of the Saudi opposition movement into a global terror mechanism targeting the global West in detail. In addition, it reviews the differences in views and disagreements on the strategy of jihad between Abdullah Azzam and bin Laden. It especially highlights the cleavages between Azzam and Zawahiri over the definition of jihad and its aims. Lastly, it reviews Abu Musab al-Suri's innovations and his ideas about jihadism's shift from the organizational level to the systemic one. The article points out how al-Qaeda carried jihad from the regional experience of the Afghan Jihad to the global level, the disagreements and cleavages of al-Qaeda with the Islamic State, and the recently emerged ideas, tactical changes and strategies in detail.

Keywords: al Qaeda, Osama bin Laden, Global Jihad, Ayman al-Zawahiri, Afghan Jihad

* Assist. Prof., Turkish National Police Academy, TR, Institute of Security Sciences, orcid/org. 0000-0003-3629-0989, selim.ozturk6@pa.edu.tr

1. Giriş: El-Kaide'nin Fikirselsel Yapısı Üzerine

El-Kaide Terör Örgütü ve lideri Usame bin Ladin belki de son yirmi yılın dünya gündeminde en fazla isminden söz ettiren iki aktör olmuştur. El-Kaide'nin üstlendiği 11 Eylül 2001 tarihindeki Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan intihar saldırıları dünya tarihini derinden etkilemiş ve uluslararası ilişkilerin gidişatını değiştirmiştir. Bu tarihten sonra siyaset bilimi, güvenlik bilimi ve uluslararası ilişkiler alanlarında 11 Eylül'den öncesi ve 11 Eylül'den sonrası gibi kavramlar kullanılmaya başlanmış; uluslararası terör örgütlerinin bir devlet dışı aktör olarak uluslararası ilişkiler ve uluslararası güvenlik konularından ne denli etkili ve önemli olabileceği yönünde düşünceler ortaya atılmıştır. Daha evvelden Soğuk Savaş öncesi ve sonrası olarak 1990'ların başı, uluslararası ilişkileri betimlemede en fazla kullanılan kavram iken 11 Eylül 2001 tarihi, Soğuk Savaş'ın bitimi (1991) konseptinin de üzerine oturarak yakın tarihin en önemli dönüm noktası ve konsepti haline gelmiştir.

11 Eylül 2001 tarihi bir bakıma uluslararası terörün veya küresel terörün tüm dünyaya ne kadar önemli bir güvenlik meselesi olduğunu ispatlamıştır. Geldiğimiz son 17 yılda DAESH, el-Nusra, el-Şebab ve Boko Haram gibi Selefi/Vehhabi menşeli terör grupları Usame bin Ladin'in ve onun takipçilerinin açtıkları yoldan yürümüşler ve dünyanın çeşitli bölgelerinde yayılmışlardır. Uluslararası güvenlik politikaları bahse konu bu örgütlerle mücadele yöntemleri bulmakta zorlanmaktadır. El-Kaide ve ardılı örgütler sosyo-ekonomik, siyasi, kimliksele, kültürel pek çok sebeple dünyanın çeşitli yerlerinde ortaya çıkmakta ve hızla yayılmaktadırlar.

Dünya tarihini değiştirecek derecede etki yapan el-Kaide örgütünün ortaya çıkış süreci Usame bin Ladin faktörünün önce Suudi Arabistan ardından da dünya gündemine girmesi ile olmuştur. Bunun için de Afgan Cihadı önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Fakat öncelikle Afgan cihadına giden süreçte Usame bin Ladin'in siyasal kimliğinin oluşmasına etki eden erken dönem gelişmeler de büyük önem arz etmektedir.

El-Kaide örgütü yapısal olarak karma bir ideolojiye sahip örgüt profili çizmektedir. Çünkü örgütün ideolojik oluşumunda Vehhabi/Selefilik, Müslüman Kardeşlerin Kutubist yorumu, Mısır cihatçılık ekolu gibi düşüncelerin karışımı mevcuttur. Müslüman Kardeşleri temsilen Seyyit Kutup, meşru devlet aygıtını ya da meşru rejimi Şeriata dayanmadığı gerekçesiyle mür-

tet ilan etmekte ve rejime savaş ilan edebilmektedir.¹ Kutup, Nasır rejimi ile girdiği mücadelede eserlerinde rejime yönelik bu tür suçlamalarda bulunarak taraftarlarını isyana teşvik etmiştir. Cemal Abdül Nasır'ın bas-kısıyla Suudi Arabistan'dan politik sığınma alan Müslüman Kardeşlerin aydın kesimi çalıştıkları Vehhabi temelli kurum ve kuruluşlarda bu fikirleri yaymışlardır.²

1980'li yılların başlarına gelindiğinde Mısır'da irili ufaklı pek çok radikal İslamcı örgüt türemiştir. Özellikle Müslüman Kardeşlerin Mısır'daki ana merkezinin Cemal Abdül Nasır'ın ölümünden sonra başa geçen Enver Sedat ile geliştirmeye çalıştığı iyi ilişkilerden rahatsız olan kesimler ana yapıdan ayrılarak daha mikro çapta örgütlenmelere girişmişler. Bunun sonucunda Cemaat el-İslami, Tekfir ve Hicre, Tanzim el-Cihat gibi örgütler türemiştir. Tanzim el-Cihat üyelerinden Abdüsselam Faraj'ın yazdığı "Kayıp Farz" isimli kitapta, düşüncelerini ibn-i Teymiye'nin Moğollara karşı cihat fetvalarına dayandırmıştır. Bu fetvalarda hükümdar Müslüman olsa dahi Şeriati değil farklı beşeri kanunları anayasanın kaynağı haline getirmesini mürtetlik sebebi saymakta ve bu yüzden cihadın farz olduğunu ileri sürmektedir.³ Bu görüşten hareketle yine Tanzim el-Cihat üyesi Halid el-İslamboli Enver Sedat'ı resmi askeri geçit töreninde suikastla öldürmüştür. Bu tür fikirler Mısırlı cihatçıların Vehhabilerle etkileşim içine girdiği yetmişli yıllarda Vehhabi çevreleri de etkileyecektir. Aslında ibn-i Abdülvehhap'ın öğretisine göre Selefi Vehhabilerde devlet başkanı aynı zamanda imam olarak görülmesinden ötürü cihat ilan edip etmeme kararı yalnızca ona aitken ve imam (lider) hiçbir şekilde sorgulanamazken, Mısır ekolünün (Kutubist yorum) aykırı fikirleri ile Suudilerde de rejimi sorgulayan ve başkaldıran bir yöne evrilmeye başlayacaktır.⁴ Bin Ladin ve jenerasyonu bu akımlardan etkilenen grubu temsil ettiğini söyleyebili-

¹ David Dean Commins, *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, (London : I.B. Tauris, 2006), 188.

² Gilles Kepel, *The Prophet and Pharaoh: Muslim Extremism in Egypt*, (London: Saqi Books, 1985), 28-29 ve 236; Quintan Wiktorowicz, "A Genealogy of Radical Islam," *Studies in Conflict & Terrorism* 28, (2005): 81.

³ Quintan Wiktorowicz, 79; Gilles Kepel, *The Prophet and Pharaoh: Muslim Extremism in Egypt*, 194-199.

⁴ Natana J. DeLong-Bas, *Wahhabi Islam: From Revival and Reform to Global Jihad*, (Oxford: Oxford University Press, 2004), 203; Simon Cottee, "Mind Slaughter: The Neutralizations of Jihadi Salafism," *Studies in Conflict & Terrorism* 33, no.4, (2010): 336-337.

riz. Afgan cihadı başladığı yıllarda Usame bin Ladin daha çok Suudi Arabistan'daki resmi Vehhabi görüşe tabi olup Suudi ailesiyle de iyi ilişkiler içinde olan bir işadamdır. Hatta cihada da Suudi ailesinin teşviki ile katılmış, Suudi Arabistan'ın izlediği politikanın sahadaki en önemli uygulayıcılarından biri olmuştur. Suudilerin ABD ile olan iyi ilişkilerinden dolayı Usame bin Ladin o dönemde ABD basını tarafından da özgürlük savaşçısı olarak yüceltilmiş ve müttefik olarak görülmüştür. Ancak cihat sahasında farklı ülkelerden gelen Arap militanlarla yaşadığı etkileşim, bunda en çok Eymen el-Zevahiri'nin rolü olduğu iddia edilmekte, onu kendi rejimini de sorgulayan bir aktör haline getirecektir.⁵

El-Kaide'nin iç yapısına baktığımızda örgüt yönetimi Suudi/Yemen kökenlilerle Mısır kökenliler arasında paylaşılmış durumdadır. Bin Ladin, Suudi/Yemen kökenlileri temsil etmekte ve Ladin'in yardımcısı konumundaki Eymen el-Zevahiri de Mısırlı ekibin lideri durumundadır.⁶ Vehhabi/Selefi ekol temel anlamda Suudi Arabistan kökenli olup aynı zamanda mezhebi özellik sergilemektedir. Vehhabilik bilindiği üzere 18.yy'da Orta Arabistan (Necid) bölgesinde yaşayan Muhammet ibn Abdülvehhap ismindeki din adamı tarafından teorize edilmiş ve o dönemin Suudi emiri Muhammet bin Suud tarafından Arabistan'a hem dini telkin, vaaz hem de kılıç yoluyla yayılmıştır.⁷ Fıkhi olarak Hanbeliyye'ye ve itikadi olarak Selefiye'ye bağlı olan Vehhabilik, dönemin şartlarında bir reform hareketi olarak doğmuştur. Aynı zamanda tarihte dört sefer kurulmuş olan Suudi devletinin bugüne kadarki hâkim olan dini inancını temsil etmektedir. El-Kaide içerisindeki Bin Ladin ve pek çok Suudi kökenli cihatçı militan da Suudi vatandaşı olması hasebiyle mezhepsel açıdan Vehhabidir. Bunun yanında örgüt içerisinde Müslüman Kardeşlerin rejim karşıtı kanadının (Kutupçu) fikirleri de etkindir. Rejim karşıtı kanat, Mısır'da Nasır tarafından idam edilen Seyyit Kutup'un eserlerinden etkilenen kişilerden oluşmaktadır. Seyyit Kutup'un idamı sonrası pek çok Müslüman Kardeşler üyesi Nasır tarafından tutuklanmış ve cezaevi tarzındaki kamplarda işkenceye tabi tutulmuşlardır. Bu

⁵ Stephane Lacroix, *Al Qaeda in its Own Words* içinde "Ayman al Zawahiri, Veteran of Jihad," Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), trans. Pascale Ghazaleh, (Cambridge, Mass. : Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 160; Gilles Kepel, *Jihad: the Trail of Political Islam*, (London: I.B. Tauris, 2002), 119 ve 130.

⁶ Gilles Kepel, *Jihad: The Trail of Political Islam*, 64.

⁷ Madawi Al-Rasheed, *A History of Saudi Arabia*, (London: Cambridge University Press, 2010), 4.

süreçte pek çok Müslüman Kardeşler üyesi Suudi Kralı Faysal bin Abdülaziz el-Suud'un da oluruyla Suudi Arabistan'a iltica etmiştir. Mısır kökenli cihatçılar Suudilerdeki cihat fikrini ve hatta ulema çevrelerini süreç içerisinde etkilemişlerdir. Bin Ladin ve el-Kaide üzerinde de bu etkinin olduğunu belirtmemiz gerekir.⁸ Bunların yanında aksiyonu ve silahlı eylemi daima öne çıkaran Mısırlı cihatçıların etkilerinden de bahsetmemiz gerekir. El-Kaide'nin, Ladin'in liderliğini yaptığı dönemdeki yardımcısı konumunda olan Eymen el-Zevahiri Afganistan'a cihat için gelmeden evvel Mısır'da Tanzim el-Cihat isimli örgütün lideridir. Bu örgüt, Mısır Devlet Başkanı Sedat'ı silahlı bir eylemle öldüren örgüttür.⁹ Zevahiri'nin gerek teorileri ve gerekse fikirleri ile el-Kaide'nin ideolojik/kurumsal yapısına büyük oranda etkide bulunmuştur. Bu açıdan ele alındığında el Kaide tek bir mezhebi ve siyasi görüşü temsil eden değil daha ziyade hibrit bir yapıdır diyebiliriz.

2. Usame bin Ladin: Ailesi, Eğitimi, Erken Dönem Fikri Kökenleri

Usame bin Ladin, Yemen'den Suudi Arabistan'a çalışma maksadıyla göç eden Muhammed bin Avad bin Ladin isimli bir işçinin oğludur. Ladin'in babası hamallık ile başladığı çalışma hayatına bir süre sonra müteahhitlikle devam etmiştir. 1950'li ve 60'lı yıllarda Suudi Arabistan, her açıdan imarının hız kazandığı bir dönem olması nedeni bir fırsatlar ülkesidir. Baba Ladin bu durumdan faydalanarak Cidde'de önemli müteahhitlik işlerine imza atmıştır. Kısa bir süre zarfında ülkenin en zengin ailelerinden biri olan Ladinler, Suudi hanedanı ile de yakın ilişkiler kurmuşlardır. Hatta 1964'te tahttan kardeşi Faysal lehine feragat eden Kral Suud ülkeden ayrılarak Mısır'a giderken tüm hazineyi de yanında götürür ve Suudi devleti, memurların dahi maaşını ödemekte zora düşer. Bunun üzerine baba Ladin Kral Faysal'a yardımcı olmak amacı ile bir süreliğine Suudi memurların maaşlarını şirketinin kasasından öder. Bu tür jestler Ladin ve Suudi ailelerini birbirine daha da yakınlaştırır. Bunun üzerine Suudiler ülkedeki

⁸ Simon Cottey, 336-337; Mehmet Ali Büyükkara, "11 Eylül'le Derinleşen Ayrılık: Suudi Selefiyye ve Cihadi Selefiyye," *Dini Araştırmalar* 7, no: 20 (2004): 209 ve 227.

⁹ Gilles Kepel, *The War for Muslim Minds: Islam and the West*, (Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 2004), 80-81; Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 221.

bütün müteahhitlik işlerini Ladin ailesine vermeye başlarlar. Ladin ailesinin büyük bir güce sahip olması bir bakıma Kral Faysal dönemine denk gelmektedir. Hatta Ladin ailesi 1969'da Mescid-i Aksa'nın kundaklanması üzerine zarar gören Kubbe üs Sahra'nın onarımı ihalesini de almıştır. Ardından Kâbe ve Mescit-i Nebevi camilerinin alanlarının genişletilmesi ihalelerini de Suudilerden almışlardır. Bu kutsal beldelerin yapım onarım ve imar işlerinin Ladin ailesine verilmesi onları ülkedeki diğer zengin tüccar sınıftan daha ayrı bir konuma oturtmuş, hatta bir anlamda Suudi ailesinden sonra gelen en önemli ve güçlü ikinci aile yapmıştır.¹⁰

İddialara göre Usame bin Ladin eğitim gördüğü Kral Suud Üniversitesinde dönemin önde gelen Müslüman Kardeşler âlimleri olan Abdullah Azzam ve Muhammed Kutup'tan dersler almıştır.¹¹ Burada Abdullah Azzam karakteri Afgan Cihadının da öncü aktörü olması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Bilindiği üzere Kral Faysal döneminde Mısır'daki baskıcı seküler-milliyetçi rejimden (Nasır rejimi) kaçan Müslüman Kardeşler üyelerinin bir kısmı Suudi Arabistan'a sığınmışlardır.¹² Nasır'a karşı geliştireceği strateji çerçevesinden muhalif Müslüman Kardeşler üyelerinden de yararlanmayı planlayan Kral Faysal bahse konu Müslüman Kardeşler kökenli entelektüelleri bazı Suudi üniversitelerine ve eğitim kurumlarına yerleştirerek onlardan faydalanmayı ummuştur. Bir anlamda klasik geleneksel Vehhabi ulema ile entelektüel boyutu yüksek olan siyasal İslamcı Müslüman Kardeşler hareketi ittifaka girmişler ve bu ittifak 1980'ler ve 90'lar da Sahva (Uyanış) adını verdiğimiz yeni hibrit bir dini-siyasi eko-

¹⁰ Fuad Hüseyin, *Zerkavi el-Kaidenin İkinci Kusagi & el-Kaide'nin 20 Yıllık Planı*, Osman Akyıldız (der.), Defne Bayrak (çev.), (İstanbul: Küresel Kitap, 2014), 163; Bruce Lawrence, *Messages to the World: the statements of Osama Bin Laden*'e giriş, Bruce Lawrence (der.) ve James Howarth (çev.), (London; New York: Verso, 2005), xii; Omar Saghi, *Al-Qaeda in its own words* içerisinde "Osama bin Laden," Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), Pascale Ghazaleh (çev.), (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 12; Osama bin Laden, *Al Qaeda in its own words* içinde "Interview with Al Jazeera," Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), Pascale Ghazaleh (çev.), (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 57, Thomas Hegghammer, "Abdullah Azzam, *Al-Qaeda in its own words* içinde" "The Imam of Jihad," Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), Pascale Ghazaleh (çev.), (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 90; Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 40.

¹¹ Fuad Hüseyin, 164.

¹² Madawi Al-Rasheed, *Kingdom without Borders: Saudi Political, Religious and Media Frontiers*, (London: Hurst & Company, 2008), 186.

lün oluşmasına neden olmuştur.¹³ Hatta bin Ladin de bu ekolün bir ürünü olarak kabul edilebilir. Çünkü Vehhabi kökenli bir ailenin çocuğu olmasına rağmen aldığı eğitim nedeni ve daha sonraki düşünceleri sebebi ile bu hibrit oluşumun etkisini üzerinde taşımaktadır.¹⁴

Ladin karakteri gereği ve almış olduğu İslami eğitimin de etkisi ile sıkıntı yaşayan Müslüman coğrafyalara yardım etme ve bunların organizasyonu konusunda müdahil olma gibi eylemlere yatkınlığının hep olduğu görülmektedir. Hafız Esad rejimine karşı ayaklanan Müslüman Kardeşleri finansal açıdan desteklemiş ve direnişe katkı sunmaya çalışmıştır. Akabinde asıl ismini dünyaya duyuracak olan Afgan Cihadına katılma kararını yine aynı yıl almıştır. Bin Ladin 1979 yılında bölgeye (Afganistan) Suudi zengin tüccar kesiminin hatta bazı iddialara göre bizzat Suudi ailesinin temsilcisi olarak yardım götürmek amacıyla gitmiştir. Çünkü Suudiler Afgan mücahitlere direk yardım yapmaktansa bunları kendilerinden olan biri aracılığı ile sahaya götürülmesini daha makbul bulmaktaydılar. Usame bin Ladin de bu iş için en uygun kişi olarak görülmüş ve bölgeye gitmiştir.¹⁵

3. Abdullah Azzam ve Usame Bin Ladin Arasındaki Fikirselsel ve Taktiksel Kırılma

Usame bin Ladin bölgeye Abdullah Azzam'ın öncülük ettiği Mektep el-Hadamat teşkilatı bünyesinde gitmiştir. SSCB Afganistan'ı işgal ettiğinde Afganistan'daki muhalif mücahit gruplar direnişe başlamışlar ve bu direniş hemen hemen 10 yıl sürecek bir savaşın da başlangıcı olmuştur. SSCB'nin Afganistan'a müdahalesi, akabinde Pakistan'a yapılacak bir müdahalenin de habercisi konumundaydı. SSCB bu şekilde Hint Okyanusuna ulaşmış ve Körfez'deki Arap petrolünü dolaylı olarak da ABD çıkarlarını tehdit et-

¹³ Fuad Ajami, *The Arab Predicament: Arab Political Thought and Practice since 1967*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 165; Gilles Kepel, *The War for Muslim Minds: Islam and the West*, (Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 2004), 86 ve 172-179.

¹⁴ Bruce Lawrence, Introduction to *Messages to the World: the Statements of Osama Bin Laden*, ed. Bruce Lawrence, and trans. James Howarth, (London; New York: Verso, 2005), xii.

¹⁵ Omar Saghi, 12-17; Stephen Tanner, *Afghanistan A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban*, (Philadelphia: Da Capo Press, 2009), 250; David Dean Commings, *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, (London : I.B. Tauris, 2006), 273

miş olacaktı.¹⁶ Bu durumda birincil derecede tehdit altında olan ülke Suudi Arabistan'dı. Suudi üniversitelerinde öğretim üyesi olarak çalışmış ve Ürdün'deki Müslüman Kardeşler üyesi Filistin kökenli Dr. Abdullah Azzam, Suudilerin de desteği ile Suudi Arabistan'dan ve diğer Arap ülkelerinden Afganistan'a gönüllü cihatçı ve yardım götürmek amacı ile Mektep el-Hadamat teşkilatını kurmuştur. Bu teşkilat Afganistan'a Arap dünyasının dört bir yanından götürdüğü savaşçıları yerel mücahit grupların kamplarına yerleştirerek Sovyetlere karşı savaşa hazırlamaktadır. Usame bin Ladin'in de bölgeye ilk vardığında Abdül Resul Seyyaf'ın İttihad-ı İslami örgütünün kampında kaldığı bilinmektedir. Ladin, 1986 yılında Sovyet birlikleri ile şiddetli çatışmaların yaşandığı Caci Savaşına da katılan Arap cihatçı gönüllülerdendir.¹⁷ Bu süre zarfında bin Ladin daha çok bölgedeki cihadın önderi olan Abdullah Azzam'a bağlı ve onun çizdiği sınırlar çerçevesinde hareket eden bir figür olarak görülmektedir.

Bir süre sonra Abdullah Azzam ile Ladin'in arası açılmaya başlamış ve Ladin daha bağımsız hareket edebilmek amacı ile *Ensar Evi* adını verdiği farklı bir yapılanmaya gitmiştir. İkilinin aralarının açılması ise Azzam'ın Afgan cihadını Afganistan'daki yerel unsurlarla yani Hizb-i İslami, Cemiyet-i İslami, İttihad-ı İslami gibi Peştun ve Tacik kökenli İslamcı direniş unsurlarıyla yürütmek istemesidir. Bu yerel Afgan örgütleriyle Azzam arasında Müslüman Kardeşler ideolojisi bağlamında ortak nokta söz konusudur. Gerek Burhaneddin Rabbani gerekse Gulbeddin Hikmetyar gençlik yıllarında İhvanî ideolojide etkilenmişler, hatta Rabbani Mısır'da Ezher'de eğitim görmüş ve İhvan çevreleriyle yakın teması olmuş bir kişiliktir.¹⁸ Ancak Usame bin Ladin daha kapalı bir toplumdan, Suudi toplumdandan gelmesi nedeniyle emrindeki Arap savaşçıların yerel mücahitlerden ayrı olmalarını ve ayrı kamplarda eğitim görmelerini savunuyordu.¹⁹

¹⁶ Stephen Tanner, 146.

¹⁷ Thomas Hegghammer, *Jihad in Saudi Arabia: Violence and Pan-Islamism since 1979*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 41-42; Thomas Hegghammer, "Abdullah Azzam, The Imam of Jihad," *Al Qaeda in its own words* içinde, Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), Pascale Ghazaleh (çev.), (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 82- 93; Thomas Hegghammer, *Jihad in Saudi Arabia: Violence and Pan-Islamism since 1979*, 42-44 ; Gilles Kepel, *Jihad: The Trail of Political Islam*, (London: I.B. Tauris, 2002), 103 ve 142-145; Omar Saghi, 17.

¹⁸ Gilles Kepel, *Jihad: The Trail of Political Islam*, 140.

¹⁹ Thomas Hegghammer, "Abdullah Azzam, The Imam of Jihad," 94.

Ayrıca Abdullah Azzam o bölgede belirli bir misyon çerçevesinde bulunduğunun farkındaydı. Bu misyon Arap dünyasının dört bir yanından gelen cihatçıların eğitilmesi, doktrinasyonu ve ardından Sovyetlere karşı Afgan topraklarının müdafaasıydı. Azzam'ın kafasındaki cihat meselesi küresel bir algı değil sadece Afganistan ile sınırlı kalmalıydı. Azzam'ın yıllarca eğitim kurumlarında da çalıştığı Suudi devletiyle daha fazla çıkar ortaklığı ve politikalarıyla paralel şekilde hareket edebilme durumu görülmektedir.²⁰ Ayrıca Ladin ve Zevahiri ikilisi kendi cihat konseptlerinde Afganistan'dan sonra yakın düşmana karşı cihadı öngörmektedirler. En azından 1998 yılında yayınlanan ve küresel cihada çağrı niteliği taşıyan fetvaya kadar bu durum geçerliydi.²¹

Azzam ise cihadı Afganistan ile sınırlı tutmak prensibine sıkı sıkıya bağlıydı. Azzam'ın gündeminde Arap dünyasındaki seküler diktatörler veya monarşilere karşı cihat ilan etme planı bulunmuyordu. Ona göre cihadın “casus belli”si ateist ve yabancı bir güç tarafından işgal edilen Müslüman topraklarının savunulması ve düşmanın püskürtülmesiydi.²² Ladin ve Zevahiri'ye göre rejim ve devlet kavramlarının devrimci yollarla değiştirilmesi önem kazanırken Azzam için sadece toprak mefhumu önemliydi.²³ Bu kırılma özellikle Mısır kökenli cihatçılarla Azzam arasındaki temel ayrılık noktasını teşkil etmekteydi. Zevahiri'nin liderliğini yaptığı Mısır kökenli cihatçılar devrimci bir geleneği savunurken; Azzam sadece askeri yaklaşımı ve gerilla harbini savunmaktaydı. Afgan topraklarına cihat için gelen gönüllüleri ileride Arap dünyasındaki rejimleri (yani yakın düşmanı) devirmek amacıyla öncü bir güç olarak görmüyordu. Zevahiri'ye göre Afgan Arap militanların öncülüğünde oluşacak bir devrimci dalga mevcut mürtet rejimleri İslami rejimle değiştirme işlevi görebilirdi. Fakat Azzam İslami hareketlerin sadece bir toprağa, bir üsse ya da alana ihtiyacı olduğunu, Müslüman savaşçıların burada cihat üzerine ideolojik ve askeri eğitim almalarının öncelikli olduğunu vurgulamaktaydı. Fakat yine de buradaki öncül savaşçı gücü baskıcı otoriter rejimlere karşı kullanılması fikrini uy-

²⁰ Mervyn F. Bendle, “Global Jihad and the Evolution of Terrorist-training Doctrines,” *National Observer* 78, (Spring 2008), 35-39; Gilles Kepel, *Jihad*, 145.

²¹ Gilles Kepel, *Jihad: The Trail of Political Islam*, 92-95.

²² Thomas Hegghammer, “Abdullah Azzam, The Imam of Jihad,” 96-100.

²³ Thomas Hegghammer, “Abdullah Azzam, The Imam of Jihad,” 96.

gun bulmuyordu.²⁴ Zevahiri ve Ladin Afganistan'daki cihat potansiyelini küresel terörizme evirmeye gayret göstermiştir. El Kaide 1998 yılında Nairobi ve Darüsselam saldırılarıyla resmen bunun startını da vermiştir. Ancak Azzam yaşadığı dönemde cihadı sadece gerilla savaşı olarak görmüş ve bunu Sovyetlerle sınırlı tutmuştur. Açıkçası Azzam'ın gündeminde ABD ve Batı ile bir cihat yoktur. Azzam'ın gerek cihadın ilk öncüsü olması gerekse bölgedeki mücahitler gözünde lider kişiliği Ladin ve Zevahiri'nin yani el-Kaide ekibinin gelecek planları açısından engel teşkil etmekteydi. Azzam bir anlamda eldeki imkânlardan bir enerji yaratmaya yani cihadı sürdürülebilir kılmaya çalışmıştır. İmkanlar ise Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinden sağlanan maddi destek, Arap dünyasından gönüllü olarak Afganistan'a gelen mücahitler, bunların yerel mücahitlerle eşgüdüm içerisinde savaşabilmesi ve cihadın bir sinerji olarak Sovyetlerin ilerleyişini durdurabilmesiydi. Azzam'ın organizatörlük rolünün yanında oluşturduğu külliyyatla da, Cihat Kervanı, İslam Topraklarını Savunmak, Müslüman Halkın Cihadı gibi kitaplarla, gönüllü savaşçı kitliye hem dini açıdan ikna ve telkini sağlamak hem de kutsal savaş heyecanını aşılayarak cihada teşvik etme misyonu bulunmaktaydı. Azzam ayrıca detaylı bir biçimde külliyyatında *jus ad bellum*'u da belirlemeye çalışmıştır. Cihadı farz-ı ayn görerek dünya üzerindeki tüm Müslüman bireylerin üzerine birincil derece zorunluluk olduğunu işlemiştir. Bu farz, İslam'ın beş şartına da denk bir görev olarak vurgulanmıştır.²⁵

Aynı biçimde Ladin ve Zevahiri de küresel cihadı ilan etme noktasında Azzam'ın külliyyatında sık sık vurguladığı farz-ı ayn kavramını bu sefer ABD'ye karşı cihadın alt yapısını hazırlamak için kullanacaklardır. Aslında Azzam'ın cihat külliyyatındaki cihadın farz-ı kifaye²⁶ değil de farz-ı ayn olmasına vurgusu el-Kaide tarafından da kullanılacaktır. Ancak cihadın hedefleri bakımından Azzam ve Ladin-Zevahiri ikilisi ayrılmaktadır. Bu da ayrılığında temel nedeni özetle Azzam bölgesel cihadı, diğerlerinin ise küresel cihadı savunmalarıdır.

²⁴ Thomas Hegghammer, "Abdullah Azzam, The Imam of Jihad," 100.

²⁵ Quintan Wiktorowicz, 22-23.

²⁶ Cihat mefhumunda bu farz türü, bireysel olarak her inananın üzerine cihadı birincil zorunluluk olarak tutmamakta, sadece düşmanla karşı karşıya kalan o bölgedeki inanan kitlenin cihatla zorunlu olduğunu vurgulamaktadır.

4. Afgan Cihadı Sonrası el-Kaide'nin Oluşum Sürecinde Bin Ladin ve Zevahiri'nin Fikirsal Birlikteliği

Bahse konu *Ensar Evi* teşkilatı bir süre sonra meşhur el-Kaide'ye dönüşecektir. El-Kaide'nin temellerinin atıldığı tarihe bakıldığında takvimler 1988-89 yıllarını göstermektedir. Yani daha Afgan Cihadı daha tam olarak sonlanmamıştır. El-Kaide isminin ortaya çıkış serüveni ise Bin Ladin'in grubunda yer alıp savaş sırasında ölen cihatçıların ailelerinin, ölen yakınlarını bir süre sonra Ladin'e ulaşarak sormaları ve bilgi talep etmeleri üzerine gelişmiştir. Ladin ölen *Afgan Arap Savaşçıları*²⁷ isimlerinin bir kayıt halinde tutulması talimatını vermiştir. Bu kayıt *el-Kaide el-malumat* veya *el-Sicil el-Kaide* ismiyle anılmaya başlamıştır. SSCB askerlerinin, Afgan Arap savaşçıların telsizlerinden daima duydukları el-Kaide ismi bir süre sonra Ladin ve grubuna verilen genel isim halini alacaktır.²⁸

Azzam ile Ladin arasındaki Arap savaşçıların ayrı kamplarda gerilla eğitimi görmesi üzerine dönen görüş ayrılığı bin Ladin'in Mısırlı cihatçıların lideri olan Eymen el-Zevahiri'ye yakınlaşmasına ve Azzam'dan uzaklaşmasına neden olmuştur. Eymen el-Zevahiri, bin Ladin'in fikirlerini ve cihat konusundaki görüşlerini belki de en çok etkileyen kişi olmuştur diyebiliriz. Bin Ladin'in ilk başlardaki cihat konusundaki fikirleri sadece Afgan Cihadı ile sınırlı ve bölgesel bir çerçevede iken; Zevahiri ile ortak hareket edip onun etkisi altında kalmaya başlamasının ardından küresel düzeyde cihat planına ulaştığı düşünülmektedir. Diğer bir ifade ile el-Kaide'nin küresel bir cihat örgütüne dönüşmesi Zevahiri'nin etkisi ile olmuştur.

Bir diğer ayrılma noktası da Filistin meselesine bakış konusunda olmuştur. Abdullah Azzam ve Eymen el-Zevahiri, Arap dünyasının en önemli konusu olan Filistin meselesi hakkında da farklı görüşlere sahiptiler. Abdullah Azzam, Afgan Cihadından sonra Filistin'in İsrail'den kurtarılması için cihat edilmesi gerektiğini savunurken, Zevahiri ise ancak mevcut Arap rejimle-

²⁷ Abdullah Azzam'ın yönettiği Mektep el-Hadamat örgütü bünyesinde Afganistan'a cihada gelen Arap kökenli savaşçılara uluslararası literatürde Afgan Arap ismi verilmiştir.

²⁸ Osama bin Laden, *Messages to the World: The Statements of Osama Bin Laden*, Bruce Lawrence (der.), James Howarth (çev.), (London; New York: Verso, 2005), 32; Omar Saghi, 19; Thomas Hegghammer, "Abdullah Azzam, The Imam of Jihad," 93-96 ve 99-101; Fawaz A. Gerges, *The Rise and Fall of Al-Qaeda*, (Oxford; New York: Oxford University Press, 2011), 42-43 ve 58; Fuad Hüseyin, 168; Gilles Kepel, *The War for Muslim Minds: Islam and the West*, 114.

rinin cihat yolu ile değiştirilerek aslında Filistin'in nihai olarak kurtarılabilceğini savunuyordu. Bu görüş ayrılıkları iki aktörün arasında da ciddi bir rekabete neden olmuştur. 1989 yılında Abdullah Azzam Pakistan'ın Peşaver şehrinde bombalı bir saldırıda öldürülür. Azzam'ın kimler tarafından suikasta uğratıldığı hala bilinmemektedir. Fakat bu tarihten sonra cihat meydanlarının lideri olarak sadece Usame bin Ladin ve Zevahiri'nin isimlerinin duyulacağı bir döneme girilecektir.²⁹

Filistin meselesi Ladin için de büyük önem arz etmektedir. Ladin gerçekleştirdiği eylemlerin ardından yaptığı açıklamalarda konuyu bir şekilde Filistin meselesi ve İsrail'e bağlamaktadır. Özellikle Filistin'i merkeze alan bir söylem tarzı geliştirmiş, ABD'nin Irak'a müdahalesini dahi İsrail'in elini rahatlatmak, İsrail'e tehdit arz eden Saddam rejimini ortadan kaldırmak ve Arap ülkelerinin Kudüs üzerine olan hassasiyetini ve ilgisini uzaklaştırmaya çalışma girişimi olarak değerlendirmektedir. Hatta operasyonun tüm Arap ülkelerini parçalayacak bir silsilenin başlangıcı olarak görmekte ve bunun amacının da İsrail'in güvenliğini sağlamak olduğunu belirtmektedir. Ladin bu nedenle Azzam'ın Sovyetlerle mücadele kapsamında başvurduğu farz-ı ayn kavramını ABD'ye karşı cihadın bir unsuru haline getirecektir.³⁰

5. Yakın Düşman Yaklaşımına Geçiş: Suudi Rejiminin Hedef Alınması

1990 yılında Soğuk Savaş'ın bitimiyle Güney Yemen'deki komünist yönetim de düşmesi ve hemen ertesi yıl Sovyetler Birliği'nin de dağılması Usame bin Ladin'de inanılmaz bir özgüven yaratmıştır. Ladin, Sovyet rejiminin çöküşünü Afganistan'da Sovyetlere karşı kazanılan zaferle ilgili olduğunu düşünmekteydi. Ona göre Afgan Cihadı ile kazanılan zafer Sovyetler Birliği gibi bir süper gücün yıkılmasına sebebiyet vermişti. Bunda da en önemli pay mücahitlerin ve kendisi gibi bölgeye cihat için gidenlerindir.³¹

²⁹ Fawaz A. Gerges, *The Rise and Fall of Al-Qaeda*, 46 ve 81; Thomas Hegghammer, "Abdullah Azzam, The Imam of Jihad," 96.

³⁰ Osama bin Laden, "Interview with CNN," *Al-Qaeda in its own words* içinde, Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), Pascale Ghazaleh (çev.), (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 54-55.

³¹ Donald Holbrook, *The Al-Qaeda Doctrine: The Framing and Evolution of the Leadership's Public Discourse*, (New York: Bloomsbury Academic, 2014), 13 ve 17; Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, 145.

Ladin'in bu bakış açısı ilerleyen yıllarda ABD'ye karşı başlatacağı küresel terör için motto haline gelecektir; bu motto "Eğer SSCB Afganistan'da aldığı ağır bir yenilgi ile yıkıldı ise bu ABD için de geçerli olabilir" düşüncesiyle özetlenecektir. Bin Ladin'in bu tür faaliyetleri Suudi hanedanı tarafından da dikkatle takip edilmekteydi. Ladin, Afganistan'da kazandığı popülaritesini artırmaya çalışmakta ve git gide Suudi hanedanına rakip bir konuma gelmekteydi. Bin Ladin'in zihninde kendisini Suudi rejimine alternatif olarak sunma planının olduğu iddiaları Suudiler tarafından da şüphelenilen bir durum halini almıştı. 1990 yılında başlayan Körfez Savaşı bin Ladin'e harekete geçmesi için bulunmaz bir fırsat sunmuştu.³² Bu olay Usame bin Ladin'e Suudi rejimine karşı muhalefet lideri olarak ortaya çıkmasına yardım edecektir. Bu noktada Bin Ladin ve el-Kaide örgütünün durduğu pozisyon "yakın düşmana karşı cihat" stratejisi olarak özetlenebilir.

Saddam Hüseyin'in 1990 yılında Kuveyt'i işgal girişiminde bulunması Suudi Arabistan'da alarm durumu yaratmıştır. Suudi Kralı Fahd, ABD'den ve diğer ülkelerden Suudi topraklarına asker konuşlandırma talebinde bulunmuştur. Bu talep üzerine ABD, Kuveyt'in işgalinden tam beş gün sonra 7 Ağustos 1990'da 500 bin ABD askerini Suudi Arabistan'a konuşlandırmıştır. Bunun yanında toplam 14 Müslüman ülke ve 11 Müslüman olmayan ülke de 200 bin asker yardım gönderme kararı almıştır. Kısacası Irak'ın Suudi Arabistan'ın petrol bölgelerini işgalinden endişe duyulmuştur. Usame bin Ladin bu esnada Suudi Savunma Bakanı Prens Sultan'a ABD askerlerinin kutsal topraklara yani Bilad el-Harameyn'e girmesinin kabul edilemez olduğunu belirterek Peygamber'in kutsal topraklara Müslümanlar dışında farklı bir dinden herhangi bir kuvvetin ayak basamayacağı hadisini referans göstererek bu askerlerin davet edilmemesini vurgulamıştır. Bin Ladin, Afgan Cihadında birlikte savaştığı cihatçıları ve İslam dünyasından yüz bin mücahidi kısa sürede toplayarak Irak'ı durdurabilecekleri teklifinde bulunmuştur. Fakat Suudi rejimi Ladin'in bu teklifini ciddiye almamış ve kabul etmemiştir.³³

³² Donald Holbrook, 13, 17, 21-22; Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, 48-50; Osama Bin Laden, *Messages to the World: The Statements of Osama Bin Laden*, 184.

³³ Gilles Kepel, *The War for Muslim Minds: Islam and the West*, 38; Banafsheh Keynough, *Saudi Arabia and Iran: Friends or Foes?*, (New York, NY: Palgrave Macmillan, 2016), 124 -126, Fuad Huseyin, 169; Omar Saghi, 21; Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, 146.

Suudi Kralının ABD askerini Arabistan'a konuşlandırma konusundaki ısrarı bölgede ve Suudi siyasetinde pek çok kırılmalara neden olacaktır. Suudi Kralının bu kararını Yaser Arafat, Afgan mücahitlerinden Gulbeddin Hikmetyar ve Pakistan'daki Suudilerin müttefiki konumundaki İslamcı parti Cemaat-i İslami protesto etmişlerdir. Yine Müslüman Kardeşler hareketi ve Arabistan'daki Sahva uleması olarak bilinen Kral Faysal döneminde Suudi Arabistan'a Mısır'dan kaçarak gelen Müslüman Kardeşler mensubu entelektüellerin fikirlerinden de etkilenerek ortaya çıkan âlimler grubu da bu karara karşı gelmiştir. Sahva uleması içerisinde fikirsel anlamda bin Ladin'e yakın olan isimler de yer almaktadır. Selman el-Avda ve Sefer el-Havali gibi âlimler bu isimlerin başında gelmekteydi. Bunun üzerine Suudiler bu gibi gruplar ve kişilerle bağlarını anında koparmışlar ve finansal açıdan desteklerine de son vermişlerdir. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve Hikmetyar'ın Hizb-i İslami hareketi Suudiler tarafından fonlama listesinden çıkartılmıştır. Sahva uleması tutuklanmış ve ülkedeki Müslüman Kardeşler üyelerine de kapı gösterilmiştir. O tarihten itibaren Müslüman Kardeşler ile Suudilerin yıldızı hiçbir zaman barışmayacaktır. FKÖ'nün Lübnan'dan çıkarılmasından sonra Kuveyt'e yerleşen Filistinli örgüt üyeleri Kuveyt Emiri Cabir'in sürgünden dönüşünün hemen akabinde derhal Kuveyt'ten çıkarılmıştır.³⁴ Bu gelişmeler yaşanırken artık Suudi Arabistan da bin Ladin için güvenilir bir yer olmaktan çıkmıştır. Bunun üzerine Ladin önce Afgan Cihadı müddetince cihadın organizasyonunun merkezi olan Pakistan'ın Peşaver şehrine gitmiş oradan da Sudan'ın başkenti Hartum'a geçmiştir.³⁵

1991 yılında Sudan'a bin Ladin'i davet eden Sudan'da İslamcı askeri darbe sonrası iktidara gelen Ömer el-Beşir'in yakın danışmanlarından aynı zamanda Sudan'daki Müslüman Kardeşlerin lideri olan Hasan el-Turabi idi. O yıllarda Sudan Mısır'dan Yemen'e, Çeçenistan'dan Mağriplilere pek çok cihat grubuna sığınma sağlayan bir ülke konumundaydı. Turabi, bin Ladin'e Sudan'a gelmesine yardımcı olmasının karşılığında Ladin de Sudan'a yatırımları ile ülke ekonomisine destek olmayı garanti etmiştir. Bin Ladin bir yandan Sudan'da tarım, bayındırlık ve inşaat alanlarında yatırımlar yaparken diğer yandan da Pakistan, Etiyopya, Suudi Arabistan

³⁴ David Dean Commins, 177; Gilles Kepel, *Jihad: The Trail of Political Islam*, 157 ve 225-226; Gilles Kepel, *The War for Muslim Minds: Islam and the West*, 23-24 ve 184.

³⁵ Omar Saghi, 22; Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, 235-236.

ve Somali'deki el-Kaide'nin örgütlenme faaliyetlerini el altından yürütmüştür. Bu süre içinde de Sudan'da dört büyük kongre toplamış ve Körfez Savaşının sonuçları üzerine paneller düzenletmiştir.³⁶ Suudi Arabistan, Sudan'da muhalif çalışmalarını sürdüren Ladin'den rahatsızlık duymuş ve bu konuda Sudan'ı da baskı altında tutmaya başlamıştır. Ayrıca Bin Ladin, 1994 yılında Suudi vatandaşlığından çıkarılır. Bin Ladin'in talimatıyla bir yıl sonra Londra'da "Tavsiye ve Reform Komitesi" adı altında bir muhalif cephe kurulur. Bu komite yayınladığı bildiriler ile Suudi yönetimini tenkit etmeye başlamıştır. Komite, Suudi Arabistan'daki Vehhabi dini otoriteleri ve Suudi Baş müftüsünü, bin Ladin'e destek veren Sahve ulehasının Suudi otoriteleri tarafından tutuklanmasına sessiz kalmak ve baskılara destek vermekle suçlar. Aynı zamanda Suudilerin Güney Yemen'deki başarısızlıklarını ve Vehhabi ulemanın Oslo Barış Sürecine destek veren fetvalarından ötürü çok ağır eleştirilerde bulunur. Bu eleştiriler komite tarafından bin Ladin'in bir mektubu olarak yayınlanır. 8 Mart 1995 tarihinde yayınlanan Ladin imzalı diğer bir tenkit bildirisinde ise Suudi Kralı Fahd direk hedef tahtasına oturtulur. Fahd, ülkedeki enflasyon, işsizlik, enflasyon, aşırı şatafat, sarayın lüzumsuz harcamaları ve Şeriatın insan yapımı kanunlarla değiştirilmesi gibi bir dizi suçlamalar ile tenkit edilerek kendisine tahttan inme çağırısı yapılır.³⁷ Bu durum Suudi hanedanını bitirmeye ve yeni bir rejim ile değiştirmeye yönelik bir meydan okuma olarak görülmüştür. Bin Ladin'in yine burada el-Kaide'nin ikinci ismi olan Eymen el-Zevahiri'den etkilenmiş olabileceği belirtilmektedir. Zevahiri'nin 'yakın düşman' teorisine göre cihadın hedefi *mürtet* ilan edilen devlet başkanları ve Arap ülkelerindeki sözde ABD ile işbirliği yapan rejimler olmalıydı. Ladin de bu teoriye göre hedefini Suudi rejimi olarak belirlemişti.

Bu esnada Londra üzerinden bir nevi yumuşak yollar üzerinden yayınlanan bildiri, mektup ve manifestolarla Suudi rejimini eleştiren bin Ladin, diğer taraftan el-Kaide'nin hücrelerini de aktif hale getirmiş ve silahlı yollar da denenmeye yavaş yavaş başlanmıştır. 1993 yılında Mısırlı ünlü radikal İslami grup el-Cemaat el-İslami lideri 'Kör Şeyh' lakaplı Ömer Abdürrahman'ın Dünya Ticaret Merkezine yönelik saldırı planı son anda

³⁶ Fuad Huseyin, 174; Gilles Kepel, *Jihad: The Trail of Political Islam*, 316.

³⁷ Osama Bin Laden, *Messages to the World: the Statements of Osama Bin Laden*, 3-14; Tim Niblock, *Saudi Arabia: Power, Legitimacy and Survival*, London: Routledge, (Routledge Ltd, Taylor and Francis, 2006), 154; David Dean Commings, 187.

engellenmiştir. Ömer Abdürrahman, ABD'de ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir.³⁸ Yine 1993 yılında Somali'de ABD güçlerinin yönlendirdiği Umut Operasyonu, el-Kaide militanlarının karşı saldırısı ile karşılaşmıştır. El-Kaide militanları ABD askerlerinin cesetlerini Mogadişu'da yerlerde sürümeleri ABD'de kamuoyunda infial yaratmıştır.³⁹ 1995 yılında Eymen el-Zevahiri'nin talimatı ile Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'e başarısız bir suikast girişiminde bulunulmuştur. Aynı yıl İslamabad'daki Mısır büyükelçiliğine bombalı saldırı düzenlenmiştir.⁴⁰ Yine 1995'te Riyad'da milli muhafız güçlerinin binasına bomba yüklü bir araçla saldırı düzenlenmiştir.⁴¹ El-Kaide'nin üstlendiği bu saldırılardan çıkan sonuç, Usame bin Ladin'in Mısırlı yardımcısı Eymen el-Zevahiri tarafından yönlendiriliyor olmasıydı. Örgüt içerisinde de Suudi Arabistan ve Yemenli bir kanat ile Mısırlı bir kanat bulunmakta; bunlardan Arabistanlı ve Yemenli kanat daha ziyade aksiyon gücünü oluştururken Mısırlı kanat ise ideolojik ve teorik anlamda altyapıyı sağlıyorlardı. Zevahiri ise bu Mısırlı kanadı kontrol eden kişiydi.⁴²

Saldırıların ardındaki isim olarak bin Ladin'den şüphelenilmesi üzerine Suudi Arabistan, ABD ve Mısır Sudan'a baskı yapmaya başlamışlardır. Baskılara daha fazla dayanamayan Sudan yönetimi bin Ladin'den ülkeyi terk etmesini istemiştir. Bin Ladin, yapmış olduğu pek çok yatırımın parasını dahi alamadan 1996 yılında Sudan'dan Afganistan'a geçmek zorunda kalır. 1996 yılında Taliban hareketi Afganistan'daki mücahit gruplar arasındaki iç savaşa son vermiş ve Afganistan üzerinde önemli ölçüde kontrolü sağlamıştır. Bin Ladin, Celalabad kentinde Taliban yetkilileri tarafından karşılanmış ve konuk edilmeye başlanmıştır.⁴³ Bin Ladin için bir nevi ikinci sığınma yeri Sudan'dan sonra Afganistan olmuştur. Bu süreçte Taliban lideri Molla Ömer'in Ladin'e basına demeç ve röportaj vermemesi konusundaki uyarılarına rağmen Ladin, başta el-Cezire ve BBC olmak üzere pek çok yayın organına röportajlar vermeye ve hem Suudi rejimini hem de ABD'yi tehdit etmeye devam etmiştir.

³⁸ Gilles Kepel, *The War for Muslim Minds: Islam and the West*, 90.

³⁹ Gilles Kepel, *"The war for Muslim Minds..."*, 41.

⁴⁰ Omar Saghi, 22; Stephane Lacroix, *Al Qaeda in its own words içerisinde* "Ayman al Zawahiri, Veteran of Jihad," ed. Gilles Kepel and Jean-Pierre Milelli, trans. Pascale Ghazaleh, (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 157.

⁴¹ Osama bin Laden, *Messages to the World: The Statements of Osama Bin Laden*, 27.

⁴² Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, 58-59 ve 178.

⁴³ Fawaz A. Gerges, *The Rise and Fall of Al-Qaeda*, 49; Fuad Hüseyin, 178.

6. Eymen el-Zevahiri Etkisi ve Strateji Değişimiyle Küresel Cihada Geçiş Süreci

El-Kaide'nin tarihinde en önemli strateji yol haritası belirlemelerinden ilki 23 Ağustos 1996 yılında yayınlanan deklarasyondur. Deklarasyon örgüt tarafından "Kutsal Beldeleri İşgal Eden Amerikan Güçlerine Karşı Cihat Bildirisi" adı altında yayınlanmıştır. Deklarasyon her ne kadar ABD'yi hedefe almış olsa da bildirinin asıl hedefi Suudi rejimidir. Bu bildiride Suudi rejimi ABD askerlerinin kutsal topraklara girmesine izin vermekle ve İslam'ın ilkelerine ihanetle suçlanmaktadır. 1996 yılında Suudi Arabistan'ın Hobar kentinde ABD üssüne düzenlenen saldırıda 19 ABD'li teknisyen ölmüştür. Hobar'daki bu patlamanın el-Kaide tarafından mı yoksa Hizbullah tarafından mı organize edildiği hep tartışma konusu olmuştur.⁴⁴

El-Kaide'nin ikinci önemli strateji belirlemesi ise 23 Şubat 1998 yılında yayınlanan "Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat için Uluslararası İslami Cephe" adındaki deklarasyon olmuştur. Bu deklarasyon uluslararası güvenlik tarihi için de oldukça önem taşımaktadır. Çünkü yakın düşman konseptinden uzak düşman konseptine geçişin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Yani artık Suudi rejimi hedef olmaktan çıkmış ve direk ABD hedef alınmaya başlanmıştır. Bu konsept değişikliğinin arkasındaki teorisyenin de yine o zamanları örgütün ikinci adamı olan Eymen el-Zevahiri olduğu tahmin edilmektedir. Bu konseptte göre mevcut sözde işbirlikçi Arap rejimlerinin ardındaki güç ABD'dir. Eğer ABD'ye darbe vurulur ve gücü azaltılabilirse; Ortadoğu'da desteğini verdiği Arap rejimlerin arkasında daha fazla duramayarak geri çekilmek zorunda kalacaktır. Arkalarındaki Amerikan desteği çekilen rejimler ise el-Kaide'ye karşı kendilerini savunamayacaklar ve düşeceklerdir. El-Kaide bu formülasyonu SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi üzerine Komünist Necibullah rejiminin düşmesi ve yine SSCB'nin yıkılmasından sonra da Güney Yemen'deki Sovyet yan-

⁴⁴ Osama bin Laden, *Messages to the World: The Statements of Osama Bin Laden*, 25-28; Gilles Kepel, *The War for Muslim minds: Islam and the West*, 92; Osama bin Laden, *Al Qaeda in its own words* içinde "the Declaration of Jihad against the Americans Occupying the Land of the Two Holy Sanctuaries," Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), Pascale Ghazaleh (çev.), (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 47-49; Fuad Hüseyin, 179; Robert Fisk, "Arab rebel leader warns the British: 'Get out of the Gulf'" Robert Fisk tracks Saudi Arabia's most wanted man to his lair in Afghanistan," *Independent*, 9 Temmuz 1996.

lısı rejimin düşmesi ile açıklamaktadır.⁴⁵ Bu yüzden cihat, el-Kaide liderlerine göre küresel olmalı ve ABD hedef alınmalıydı. 1998 Deklarasyonunun ardından el-Kaide aynı yıl Ağustos ayında Kenya ve Tanzanya'daki ABD büyükelçiliklerine bombalı saldırı gerçekleştirmiş ve bu saldırılarda 224 kişi ölmüş ve 5000 kişi de yaralanmıştır.⁴⁶ Bu olaylar artık el-Kaide'nin küresel bir terör örgütü olarak ABD'nin gündeminde tehdit algısı olarak birincil sıraya yükselmesine neden olay olaylardır. Ladin özellikle saldırıların yapılması için 7 Ağustos tarihini seçmiştir. Çünkü bu tarih, Kral Fahd'ın ABD askerlerini Suudi Arabistan'ın güvenliğini sağlamak için davet ettiği tarihtir.⁴⁷ Bu saldırılar iki yıl sonra Ekim 2000 yılında Aden Körfezi açıklarındaki Amerikan Savaş gemisi US Cole'a yapılan saldırı ile devam etmiştir. Bu saldırıda da 17 deniz askeri ölmüş ve 47 asker de yaralanmıştır. Bir yıl sonra da takvimler 11 Eylül 2001'i gösterdiğinde dünya tarihine geçecek olan Dünya Ticaret Merkezi (İkiz Kuleler) ve Pentagon'a intihar saldırıları gerçekleşecektir.⁴⁸ Bu saldırılar ABD'ye derin bir travma yaşatacaktır. Usame bin Ladin'in küresel cihat teorisi en önemli sonucunu bu saldırılarla vermiştir. ABD o tarihten itibaren Teröre Karşı Savaş konseptine geçmiş ve el-Kaide'nin peşine düşmüştür. ABD Başkanı George W. Bush bu savaşta diğer dünya ülkelerini "ya ABD'nin yanında olursunuz ya da teröristlerle..." diyerek dünyayı "Teröre Karşı Savaş" doktrinine koşulsuz destek vermeye çağırmıştır. 11 Eylül'den bu yana 76 ülkede teröre karşı savaş doktrini çerçevesinde 6.5 trilyon dolar harcanmıştır.⁴⁹ Fakat hala daha el-Kaide ve el-Kaide'den türeyen örgütler tamamen önlenebilmiş değildir.

11 Eylül'den sonra ABD Taliban rejiminden Usame bin Ladin'i teslim etmelerini istemiş fakat Taliban bu talebe olumlu cevap vermemekte diretmiştir. Bunun üzerine 7 Ekim 2001 yılında 'Kalıcı Özgürlük Operasyonu' adı altında ABD ve koalisyon güçleri Afganistan'a müdahalede bulunmuş ve kısa sürede Taliban rejimi yıkılmıştır. ABD güçlerinin Afganistan'da

⁴⁵ Donald Holbrook, 13 ve 17.

⁴⁶ "1998 US Embassies in Africa Bombings Fast Facts," CNN, Son erişim: 9 Ağustos 2017.

⁴⁷ Gilles Kepel, *The War for Muslim Minds: Islam and the West*, 185.

⁴⁸ Gilles Kepel, *The War for Muslim Minds: Islam and the West*, 94-95; Fawaz A. Gerges, *The Rise and Fall of Al-Qaeda*, 68.

⁴⁹ "Sept. 20, 2001 - Bush Declares War on Terror," YouTube video 7:58, Posted (3 Eylül 2010); "76 ülkede teröre karşı savaş veren ABD 6.5 trilyon dolar harcadı!," *Şark'ul Avsat Türkçe*, 10 Ocak 2018.

kontrolü ele geçirmesine rağmen Usame bin Ladin ve ekibinin önemli isimleri ele geçirilememiştir. Ladin'in Afganistan'daki dağlarda saklanmaya devam ettiği ve buralardan dünyanın farklı yerlerindeki terör hücrelerine talimatlar vermeye devam etmiştir. Sonuç olarak el-Kaide örgütü ve Usame bin Ladin, Taliban rejiminin yıkılmasına neden olmuştur. Usame bin Ladin, 11 Eylül saldırılarına sahip çıkmış ve ABD'yi trilyonlarca dolar zarara uğrattıklarını ifade etmiştir.⁵⁰ 11 Eylül'den sonra Ladin yakalanamamış ve el-Kaide de küresel düzeydeki saldırılarını özellikle ABD, İngiltere ve Batı'yı hedef alarak sürdürmüştür.

11 Eylül'den sonraki dönemde el-Kaide dünyanın pek çok yerinde saldırılarına devam etmiştir. Tunus, Endonezya, Türkiye, İspanya ve Ürdün gibi ülkelerde el-Kaide bağlantılı teröristler intihar eylemleri ve bombalamalarla örgütün ismini hep duyurmuşlardır. Bu süre zarfında 2003 yılında gerçekleşen Irak'ın işgali, örgütün yönünü bu bölgeye çevirmesine neden olmuştur. El-Kaide'den kopma terör elemanları bu süreçte bizzat Usame bin Ladin tarafından desteklenmiş ve yönlendirilmiştir.⁵¹ Fakat bölgede el-Kaide'nin şubesi gibi hareket eden örgütler (Irak el-Kaidesi) bölgenin içinde bulunduğu şartlardan ötürü o kadar çok güçlenmişlerdir ki el-Kaide ile güç çekişmesine dahi girebilecek boyuta gelmişlerdir.

2 Mayıs 2011 tarihinde Amerikan Özel Kuvvetleri Usame bin Ladin'i saklandığı Pakistan'ın Abbottabad şehrinde baskınla yakalayarak öldürmüşlerdir. Ladin'in cesedinin okyanusa atıldığı bilgisi verilmiştir. Ladin'in öldürüldüğü haberi bizzat ABD Başkanı Barack Obama tarafından basına açıklanmıştır.⁵² Usame bin Ladin'in ölümü el-Kaide örgütünün bitişini hızlandırmamış tam aksine örgütten ayrılarak Kuzey Afrika'da, Nijerya'da, Somali'de, Irak ve Suriye'de pek çok yeni örgütlenmeler kurulmuş ve bu örgütler Usame bin Ladin'in takipçisi olduklarını deklare ederek ABD ve mevcut bölgesel rejimlere karşı terör eylemlerine artarak devam ettirmişlerdir. El-Kaide ise o tarihten sonra literatürde el-Kaide Merkez (al-Qaeda Central) olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Örgütün liderliğine ikinci

⁵⁰ Usame bin Ladin, 'el-Cezire TV muhabiri Teysir Alloni ile röportaj,' Defne Bayrak (der.), *Usame* içinde, İstanbul: Ark Yayınları, 203.

⁵¹ Jean Pierre Milelli, "Abu Musal al-Zarqawi, Jihad in Mesopotamia," *Al-Qaeda in Its Own Words* içinde, Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), Pascale Ghazaleh (çev.), (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 248.

⁵² "Death of Osama bin Laden Fast Facts," *CNN*, 15 Nisan 2018.

isim olan Dr. Eymen el-Zevahiri getirilmiştir. Bugün hala daha örgütün lideri Zevahiri'dir ve Afganistan'da Taliban kontrolündeki bölgelerde yaşayarak örgütü kontrol etmeye devam etmektedir.

1951 yılında Kahire'de doğan Zevahiri Mısır'ın prestijli ailelerinden birine mensuptur ve amcası Abdurrahman Azzam da 1948 yılında Arap Ligi sekreterliği yapmış bir isimdir. Zevahiri, cerrah olarak iş hayatına atılmış Kahire yakınlarında 'Seyyide Zeynep' semtinde Müslüman Kardeşler tarafından işletilen bir özel hastanede çalışmaya başlamıştır.⁵³ Daha sonra Tanzim el-Cihat adında daha radikal bir örgüt kuran Zevahiri'nin bu örgütü kurması Camp David Antlaşması ile yakın dönemlere rastlar. Mısır Devlet Başkanı Sedat'ın İsrail ile yaptığı barış antlaşması Mısırlı pek çok İslamcıyı rejime karşı tavır almaya itmiş ve 1981 yılında Enver Sedat askeri geçit töreni esnasında suikastla öldürülmüştür. Suikastı yapan Halit el-İslambuli isimli Mısır ordusu mensubu, Eymen el Zevahiri'nin Tanzim el-Cihat örgütüne üyedir. Zevahiri kendisini en fazla etkileyen meselenin 1967 Savaşında Arapların İsrail karşısında yenilgisi olduğunu söyleyecektir. Bu açıklama Mısırlı İslamcı örgüt üyelerinin Filistin meselesini ne denli önemsediklerine bir örnektir. Sedat'ın ölümü üzerine tutuklanan Zevahiri 1984 yılında salınmasının ardından Mısır'ı terk etmiştir. Bir süre sonra Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde cerrah olarak Dünya Müslüman Ligi (Rabıta) Gençlik Örgütü bünyesindeki bir sağlık kuruluşunda doktorluk yapmaya başlamıştır. Daha sonra Pakistan'ın Peşaver şehrine ve oradan da Afganistan'a geçerek Afgan Cihadına katılmıştır. Burada 1980'lerin sonlarına doğru Abdullah Azzam ile ters düşerek Ladin ile birlikte el-Kaide örgütünün temellerini atmıştır.⁵⁴

Zevahiri'nin el-Kaide ve küresel cihat örgütleri için önemi onun geliştirmiş olduğu teorilerdir. Bin Ladin bir aksiyon adamı olarak anılırken Zevahiri ise teorisyen olarak kendini göstermiştir. El-Kaide'nin içerisindeki Mısır kökenli cihatçılar da genelde Eymen el-Zevahiri'ye bağlı olanlardır. 26 Şubat 1998 yılında oluşturulan "Haçlılar ve Yahudilere Karşı Cihat için Uluslararası İslami Cephe" platformu Eymen'in bir ürünüdür diyebiliriz. Bu oluşum ile ABD hedef alınarak 'uzak düşman' diğer bir ifade ile

⁵³ Stephane Lacroix, 154.

⁵⁴ Stephane Lacroix, 148-154; Gilles Kepel, *The War for Muslim Minds: Islam and the West*, 82-83 ve 158-159; Fawaz Gerges, "The Far Enemy: Why Jihad Went Global," 91.

‘küresel cihat’ teoremine geçilmiştir.⁵⁵ Eymen artık Hüsnü Mübarek rejimini yıkmaya uğraşmaktansa direk ABD’yi zayıflatmayı amaçlamıştır. Zevahiri’nin diğer bir yorumu ise dindeki *el-vela ve el-bera* ‘‘dostluk ve düşmanlık’’ kavramı üzerine olmuştur. Zevahiri ABD ile işbirliği yapan bütün rejimleri mürtet ilan ederek bu rejimlere karşı cihadı farz kılmıştır. Bu rejimler ABD işbirlikçisi olduğu için Müslüman olarak görülmemeli ve bunlara karşı cihat edilmelidir. Bunun yanında bu rejimlerin emrinde olan Müslüman ulema da en az bunlar kadar suçludur ve *mürtettir*. Eymen el-Zevahiri bu tanımlamayı yaparken Maide Suresi 51. Ayeti referans olarak göstermektedir: “Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları veli edinmeyin. Onlar birbirlerinin velileridir. Sizden kim onları dost edinirse şüphesiz o da onlardandır. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.”⁵⁶

Pek çok Selefî cihat önderi gibi Zevahiri de demokrasiyi farklı bir din olarak yorumlamaktadır. Bu dine göre insanlar tanrının yerine geçirilmek istenmekte ve hâkimiyet insanlara devredilmek istenmektedir. Bu tanımlamada aslında Mısır’daki rejimi hedef almak isteyen Zevahiri, Mısır anayasasının ilk maddesindeki ‘Mısır Arap Cumhuriyeti demokratik ve sosyalist bir devlettir.’ tanımını hedef almaktadır.⁵⁷

Zevahiri aynı zamanda Müslüman Kardeşleri de hedefe almış ve onları tenkit yoluna gitmiştir. Mısır’daki Müslüman Kardeşlerin Mısır’daki rejim ile işbirliği yaptığını, parlamenter sistemi ve demokratik normları benimsediğini ve bu yüzden İslam’a ihanet içerisinde olduklarını belirtmiştir. Ayrıca Zevahiri’ye göre Müslüman Kardeşler Sedat döneminde rejim ile anlaşarak Seyit Kutup’un intikamını da almaktan vazgeçmişlerdir. Zevahiri, Suriye’deki Müslüman Kardeşler örgütünü de Baasçılar ve Nasırcılarla ittifak etmekle ve Baas rejiminin yönettiği Irak’a sığınmakla suçlamıştır. Yine Suriye Müslüman Kardeşlerini ilerleyen süreçte Hafız Esad’ı devir-

⁵⁵ Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, 11-12; Donald Holbrook, 15-16.

⁵⁶ Stephane Lacroix, 160 ve 167; Ayman al Zawahiri, *Al-Qaeda in its own words* içinde “Loyalty and Seperation: Changing an Article of Faith and Losing Sight of Reality” in Jihad,” Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), Pascale Ghazaleh (çev.), (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 207- 209.

⁵⁷ Ayman al-Zawahiri, *Al-Qaeda in its own words* içinde “Advice to the Community to Rejet the Fatwa of Sheikh Bin Baz Authorizing Parliamentary Representation,” Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), trans. Pascale Ghazaleh, (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 184 ve 188.

mek için kendilerini Hama ve Humus olaylarında katleden Hafız'ın kardeşi Rıfat Esat ile işbirliği yapmakla suçlamıştır. Zevahiri'ye göre en doğru metot el-Kaide'nin benimsediğidir ve farklı yollar benimseyen İslami oluşumlar da yanlış yoldadırlar.⁵⁸

7. Son Dönemde Eymen el-Zevahiri-DAEŞ Çekişmesi

El-Kaide lideri Eymen el-Zevahiri, Şiiler ve Hizbullah konusunda ılımlı fikirlere sahiptir. Hizbullah ile ortak bir İslami Cephe kurulabileceğine inanan Zevahiri bu maksatla Hizbullah'ı birlikte direnişe dahi davet etmiştir.⁵⁹ Yine el-Kaide'nin bölgesel bir kolu olan Irak el-Kaide'sinin kurduğu DAEŞ (sözde İslam Devleti) terör örgütünü Irak'ta Şii katliamı yaptığı için tenkitte bulunmuş ve bu yüzden DAEŞ ile el-Kaide'nin arası açılmıştır. Zevahiri'ye göre mücadele edilmesi gereken asıl düşman ABD ve Batı ülkeleridir. Zevahiri en son 2013 yılında yayımladığı 'Cihadın Genel Kuralları' adlı beyanatında el-Kaide militanlarına sivil halktan Şiilere, İsmaililere, Ahmedilere, Alevilere ve Süfilere katliam yapılmasını vurgulamıştır.⁶⁰ Zevahiri'nin buradaki mesajı aslında mezhep çatışması üzerinden var olmaya çalışan DAEŞ'e karşı olmuştur. DAEŞ ve el-Kaide arasındaki bağın tamamen koptuğu ve iki örgütün artık birbirini rakip olarak gördüğü olay da Nusra Cephesi krizidir diyebiliriz. 2012 yılında DAEŞ lideri Bağdadi'ye bağlı olarak Suriye'deki DAEŞ operasyonlarını yürütmek amacı ile bölgeye giden ve burada Nusra Cephesi örgütünü kuran Muhammed Culani, 2013 yılında DAEŞ ile olan bağını koparttığını ve el-Kaide lideri Eymen el Zevahiri'ye direk bağlı olduğunu bildirmiştir.⁶¹ El-Kaide de DAEŞ ile olan tüm irtibatını kopardığı yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Bu olayların ardından Suriye'de DAEŞ ve Nusra militanları, bir bakıma da dolaylı olarak el-Kaide, çatışmaya başlamışlardır.

⁵⁸ Ayman al-Zawahiri, *Al-Qaeda in its own words* içinde "Bitter Harvest: Sixty Years of the Muslim Brotherhood," Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), trans. Pascale Ghazaleh (çev.), (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 172-174.

⁵⁹ Stephane Lacroix, 168.

⁶⁰ Charles Lister, "Jihadi Rivalry: The Islamic State Challenges Al-Qaeda," *Brookings Doha Center Analysis Paper* 16, (Doha: Brookings Doha Center, Ocak 2016), 13, Stephane Lacroix, 168, Richard Barrett, *The Islamic State*, (New York: The Soufan Group, 2014), 10-11; Charles Lister, "Profiling the Islamic State," *Brookings Doha Center Analysis Paper* 13, (Doha: Brookings Doha Center, November 2014), 13.

⁶¹ Charles Lister, "Jihadi Rivalry: The Islamic State Challenges Al-Qaeda," 12-13.

DAEŞ'in ilk temellerinin atılma serüvenine baktığımızda Irak'ın 2003 Kararlılık Fırtınası Operasyonu sonrası bir türlü düzen ve güvenliğin sağlanamaması, çökmüş devlet konumuna gelmesi, mezhep çatışmalarının artması nedeniyle terör örgütleri için uygun bir ortam doğmuştur. Bu durum, ABD'nin 2001'deki Afganistan operasyonu ile köşeye sıkışmış olan el-Kaide hücrelerine büyük bir fırsat sunmuştur. İşgal edilen ve devlet aygıtı tamamen çöken Irak, uluslararası terör örgütü el-Kaide'nin eylemlerinin devamı için oldukça uygundu. El-Kaide kamplarından ayrılan örgüt mensupları İran üzerinden Irak'a geçiş yapmışlar ve burada *Tevhit ve Cihat Örgütü* adı altında örgütlenmeye başlamışlardır. Örgütün lideri 1990'ların sonlarına doğru bin Ladin'in Herat'taki kamplarında eğitim gören Ebu Musab el-Zerkavi'dir. Zerkavi daha sonra bin Ladin'e 2004 yılında biat ederek Irak el-Kaidesi adındaki yeni örgütünü kurmuştur. Irak el-Kaidesi aynı zamanda daha sonraları ortaya çıkacak DAEŞ örgütünün de ilk çekirdek yapısını oluşturacak örgüttür. Usame bin Ladin de cihadı Afganistan'dan Irak'a taşıma stratejisini Zerkavi ve örgütü aracılığı ile uygulamaya koyma fırsatı bulmuştur. 2004 yılında Irak'taki direnişin liderliğini üstlenen Zerkavi, Usame bin Ladin'e biat etmiş ve bu biat örgütün DAEŞ'e dönüşüp 2013 yılında Nusra Cephesi krizi çıkana kadar sürmüştür.⁶²

El-Kaide geldiğimiz noktada hala Afganistan'da Taliban tarafından lider kadrosu korunan ve kollanan bir örgüt olarak varlığını devam ettirmektedir. El-Kaide'den ayrılan militanlar Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da farklı isimlerle örgütler kurmuşlardır. Bunlara örnek verilecek olursa Mağrip el-Kaidesi Kuzey Afrika'da faaliyet göstermekte, Murabitun örgütü yine Kuzey Afrika'da bulunmakta, Yemen el-Kaidesi Yemen'de ve Arabistan'da bulunmaktadır. Ayrıca Libya ve Tunus'ta Ensar el-Şeria, Somali'de el-Şebab, Suriye'de Nusra Cephesi, Nijerya'da Boko Haram gibi örgütler de türemiştir. Bu örgütler 2014 yılında DAEŞ'in hilafet ilan etmesi ve el-Kaide'ye karşı ciddi bir rakip olarak yükselmesinin ardından iki örgüt arasındaki güç çekişmesinde, ikisinden birine biat etmeye başlamışlardır. Bunlardan el-Şebab, Murabitun, Nusra gibi örgütler el-Kaide'ye biat ederek Eymen el-Zevahiri'nin talimatlarını benimsemişlerdir.⁶³ İlk yıllarda ye-

⁶² Jean Pierre Milelli, *Al Qaeda in its own words* içinde "Abu Musal al Zarqawi, Jihad in Mesopotamia," Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (der.), Pascale Ghazaleh (çev.), (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 248.

⁶³ Abdal Bari Atwan, *Islamic State: The Digital Caliphate*, (London: Saqi Books, 2015), 76-77.

relleşme eğilimi içine giren DAES daha sonra uluslararası müdahalelerin de etkisiyle küresele doğru kaymaya başlamıştır. DAES, hâlihazırda ortadan kalkmış gibi görünse ve çok güç kaybetse de; kuruluşundan itibaren küresel bir örgüt düzeyinde teşkilatlanmayı ve varlığını sürdürmeyi tercih eden el-Kaide hala gücünü ve varlığını korumaktadır. 2001 yılında Afganistan operasyonunda yediği darbe ile daha profesyonel olan el-Kaide, DAES gibi tecrübesiz bir şekilde davranarak ABD ve Batı'nın tekrardan birincil hedefi olmaktan korunma stratejisini izlemektedir.

8. Küresel Cihat Hareketlerinde Ebu Musab el-Suri'nin Stratejik Devrimi

Cihat hareketlerinin 20. ve 21.yy'daki başat vakaları temel alındığında Abdullah Azzam ile başlayan ilk evre yani sınırlı ve bölgesel cihat dönemi, Usame bin Ladin ve Zevahiri'nin başını çektiği, önce yakın düşmanı yani mevcut Arap rejimlerini mürtet ilan ederek hedef alma stratejisi ve ardından ABD'yi hedef alan uzak düşman teorisi ikinci evreyi oluşturur. Akabinde DAES ile başlayan ve mezhepsel şiddeti en aşırı formuyla kullanarak mezhep temelli devletleşme stratejisi güdüldüğü ve ardından bu politikanın devam ettirilemeyerek yine cihadın küresele kaydığı yani DAES'in Irak ve Suriye sınırları dışında dünyanın farklı yerlerinde de kendisiyle bağlantılı örgütlerle küresel bir ağ yaratma çabası verdiği dönem yer almaktadır. Bunlardan da ayrı olarak cihat stratejisti olarak Ebu Musab el-Suri'nin başlattığı ve cihadın hem taktik hem de stratejisini küresel gelişmeler ışığında çok farklı bir yere taşıdığı dördüncü bir evre de söz konusudur. Suriye doğumlu ve İspanyol kökenli olan Suri, el-Kaide saflarına katılarak cihat serüvenine başlamıştır. Makine mühendisliği eğitim geçmişine sahip olan Suri gerilla harbi ve askeri teknik konularda da kendini geliştirerek akademik bir kapasiteye sahip olmuş ve bu doğrultuda Suriye İhvan'ına dersler dahi vermiştir.⁶⁴ Suriye Memorandumu ve yine 900 sayfalık Suriye'de İslami Cihat Devrimi adında kitapları kaleme alarak cihada askeri ve gerilla savaşı boyutunda teorisyen düzeyinde katkıda bulunmuştur. Ayrıca 1600 sayfalık Küresel İslami Direniş Çağrısı kitabını da yazmış; terörizm taktikleri, bombalı saldırı metotları ve yalnız kurt eylemleri üzerine kapsamlı bir

⁶⁴ Mervyn F. Bendle, 36.

çalışma meydana getirmiştir.⁶⁵ Suri'nin önerdiği yeni nesil cihat metodu otonom silahlı hücreler ağına dayanmakta olup Batı ülkelerini kendi evinde şiddet eylemlerine maruz bırakmayı amaçlamaktadır. Örneğin Avrupa'da yaşayan bir cihat gönüllüsü kendi evini bilimsel, ideolojik ve askeri eğitim için kullanabilmelidir. Suri'ye göre artık açık cephelerde savaş dönemi sona ermiş olup bireysel terör faaliyetlerine geçilmelidir. Afganistan veya Irak gibi kriz bölgelerinden cihat yapılmasından ziyade Batı ülkelerinde hücre tipi örgütlenmelerle bizzat düşmanın ülkesinde eylem yapılmalı ve daha etkili sonuç alınmalıdır.⁶⁶ Birbiriyle bağlantılı bu hücreler sistemli bir biçimde hareket ederek Batı ve ABD'yi birden fazla alanda savaşılmaya veya teröre maruz bırakmalıdır. Ayrıca Suri, Azzam'ın ortaya atmış olduğu ideolojik eğitim safhasına da ayrı bir önem vererek mobil kamplarda eğitim metodunu ileri sürmektedir. Kısacası her cihatçı kendi bölgesinde, evinde, hücresinde eğitim sürecini tamamlamalı ve zihinsel olarak da cihada hazır hale gelmelidir. Böylece cihadın küresel düzeyde daha sistemli bir şekilde yayılması sağlanarak ABD ve Batı'nın siyasi iradesi ve askeri gücünün kırılmasının önü açılacaktır.⁶⁷

9. Sonuç

Sovyetlerin Afganistan'ı işgali üzerine başlayan cihat süreci ilk önce Abdullah Azzam tarafından organize edilmiş ve bu dönemde Azzam'ın cihadın sadece Afganistan topraklarıyla sınırlı kalması fikri popüler olmuştur. Dünyanın dört bir yanından gönüllüler Afganistan'a gelerek Afgan yerel mücahitlerle birlikte kamplarda eğitim ve doktrinasyon sürecinden geçerek bizzat sıcak çatışmalarda yer almışlar ve Sovyetlerin Afganistan'dan çekilme kararı almasıyla da cihadın başarılı olduğu sonucuna varmışlardır. Ancak bu dönemdeki Afgan cihadı hem ABD ve Batı ülkeleri hem de Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri tarafından desteklenen bir süreç olmuştur. Azzam'a göre Sovyetlerin çekilmesiyle birlikte misyon tamamlanmış ve cihat da sonlanmıştı. Fakat Usame bin Ladin ve Eymen el Zevahiri gibi cihadın öncül figürleri bu bakışı onaylamayıp burada oluşan cihat sinerjisini yakın düşman yaklaşımına evirerek kendi ülkelerindeki rejimleri dini

⁶⁵ Mervyn F. Bendle, 37.

⁶⁶ Mervyn F. Bendle, 36-39.

⁶⁷ Mervyn F. Bendle, 37-38.

saiklerle mürtet ilan etme yoluna gitmişler ve cihada devam kararı alma yolunu seçmişlerdir. Azzam sonrası bu dönem de ikinci bir evre olarak isimlendirilebilir. Bu evre de kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. İlki hem Usame bin Ladin'in Suudi rejimini hedef aldığı hem de Zevahiri'nin Mısır'daki Mübarek rejimini hedef aldığı dönem olarak özetlenebilir.

İkincisi ise Ladin ve Zevahiri'nin 1998 yılında yayınladıkları küresel cihat fetvasıyla artık Ortadoğu'daki rejimlerin arkasındaki güç olarak belirttikleri ABD'ye karşı cihat ilan edildiği yani cihadın küreselleştiği dönem olarak görülebilir. 11 Eylül saldırıları ve küresel cihadın uluslararası ilişkiler ve uluslararası güvenlik meselelerinin temel konularından biri haline gelmesi bu döneme ait bir gelişmedir. Fakat uzak düşman yaklaşımı ve cihadın küreselleşmesi el-Kaide'ye ve onu koruyan Afganistan'daki Taliban rejimine 2001 yılında geniş çaplı bir uluslararası müdahaleye neden olmuştur. Üçüncü evre olarak ise DAESH'le birlikte görülen devletleşmeye çalışma dönemidir. Fakat kısa süreli yerellikten hızlı bir biçimde küreselliğe kayan örgüt uluslararası askeri müdahalenin hedefi haline gelmiştir. Dördüncü evre olarak da Ebu Musab el-Suri'nin geliştirdiği bireysel terörizm, yer-yüzünün her yerinin cihat alanı olarak görülmesi, cihadın mobilize hale gelmesi, Batı ülkelerini kendi evinde vurmak gibi kavramlarla cihat faaliyetlerini 4. nesil savaş konseptine uyarlamayı amaçlayan bir sistemsel cihat metodu üzerinde durulmaktadır. Suri'nin temsil ettiği evrede artık organizasyonlar, yani cihat örgütleri üzerinden değil dünya üzerinde kurulacak sistem üzerinden cihadın sürekli hale getirilmesi hedeflenmektedir. Suri, Artık Irak ve Afganistan'da tecrübe edilen açık cephe dönemi sona erdiğini ve her cihat gönüllüsü bireyin kendi bireysel terörizmini bulunduğu yerden gerçekleştirerek Batı ve ABD'nin gücünü ve iradesini kırma-ya katkıda bulunacağını savunmaktadır. Sonuç olarak, bu yaklaşıma göre sistemli şekilde yapıldığında bu stratejinin başarılı olma ihtimali oldukça yüksektir.

Kaynakça

Al-Rasheed, Madawi. *Kingdom without Borders: Saudi Political, Religious and Media Frontiers*. London: Hurst & Company, 2008.

Ajami, Fouad. *The Arab Predicament: Arab Political Thought and Practice since 1967*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

- Atwan, Abdelbari. *Islamic State: The Digital Caliphate*. London: Saqi Books, 2015.
- Bayrak, Defne. *Usame*, İstanbul: Ark Yayınları, 2012.
- Barrett, Richard. *The Islamic State*. New York: The Soufan Group, 2014.
- Bendle, Mervyn F. "Global Jihad and the Evolution of Terrorist-training Doctrines." *National Observer* 78. (Spring 2008): 28-40.
- Büyükkara, Mehmet Ali. "11 Eylül'le Derinleşen Ayrılık: Suudi Selefiyye ve Cihadi Selefiyye," *Dini Araştırmalar* 7, no: 20 (2004): 205-234.
- Commins, David. *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*. London: I.B. Tauris, 2006.
- Cottee, Simon. Mind Slaughter: The Neutralizations of Jihadi Salafism. *Studies in Conflict & Terrorism* 33, no. 4, (2010): 330-352.
- DeLong-Bas, Natana J. *Wahhabi Islam: from Revival and Reform to Global Jihad*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Gerges, Fawaz. *The Rise and Fall of Al-Qaeda*. New York: Oxford University Press, 2011.
- Gerges, Fawaz. *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Huseyin, Fuad. *Zerkavi El Kaide'nin İkinci Kuşağı & El-Kaide'nin 20 Yıllık Planı*. Osman Akyildiz (der.), Defne Bayrak (çev.), İstanbul: Küresel Kitap, 2014.
- Hegghammer, Thomas. *Jihad in Saudi Arabia: Violence and Pan-Islamism since 1979*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Holbrook, Donald. *The Al-Qaeda Doctrine: The Framing and Evolution of the Leadership's Public Discourse*. New York: Bloomsbury Academic, 2014.
- Kepel, Gilles ve J.P. Milelli. *Al Qaeda in its own words*. Pascale Ghazaleh (çev.), Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008.
- Kepel, Gilles. *The War for Muslim Minds: Islam and the West*, Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 2004.

- Kepel, Gilles. *The Prophet and Pharaoh: Muslim Extremism in Egypt*. London: Saqi Books, 1985.
- Keynouseh, Banafsheh. *Saudi Arabia and Iran: Friends or Foes?* New York, Palgrave Macmillan, 2016.
- Lister, Charles. "Jihadi Rivalry: The Islamic State Challenges Al-Qaeda," *Brookings Doha Center Analysis Paper* 16. Doha: Brookings Doha Center, Ocak 2016.
- Lister, Charles. "Profiling the Islamic State," *Brookings Doha Center Analysis Paper* 13. Doha: Brookings Doha Center, Kasım 2014.
- Lawrence, Bruce. *Messages to the World: The Statements of Osama Bin Laden*. James Howarth (çev.), London: New York: Verso, 2005.
- Niblock, Tim. *Saudi Arabia: Power, Legitimacy and Survival*. London: Routledge, Taylor and Francis, 2006.
- Tanner, Stephen. *Afghanistan A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban*. Philadelphia: Da Capo Press, 2009.
- Wiktorowicz, Quintan. "A Genealogy of Radical Islam." *Studies in Conflict & Terrorism* 28, (2005): 75-97.

İnternet Kaynakları

- "Death of Osama bin Laden Fast Facts." *CNN*, 15 Nisan 2018.
<https://edition.cnn.com/2013/09/09/world/death-of-osama-bin-laden-fast-facts/index.html>
- Fisk, Robert. "Arab rebel leader warns the British: 'Get out of the Gulf'" Robert Fisk tracks Saudi Arabia's most wanted man to his lair in Afghanistan" *Independent*, 9 Temmuz 1996.
<https://www.independent.co.uk/news/arab-rebel-leader-warns-the-british-get-out-of-the-gulf-1328034.html>
- "Sept. 20, 2001 'Bush Declares War on Terror,'" YouTube video 7:58, Yayınlanma tarihi: 4 Eylül 2010.
https://www.youtube.com/watch?v=_CSPbzitPL8
- "TIMELINE - Major attacks by al Qaeda." *Reuters*, 2 Mayıs 2011.
<https://www.reuters.com/article/idINIndia-56711920110502>

Wander, Andrew. “A history of terror: Al-Qaeda 1988-2008.” *The Guardian*, 1 Haziran 2008.

<https://www.theguardian.com/world/2008/jul/13/history.alqaida>

“76 ülkede teröre karşı savaş veren ABD 6.5 trilyon dolar harcadı!,” *Şark’ul Avsat Türkçe*, 10 Ocak 2018.

<https://turk-archive.aawsat.com/2018/01/article55372091/76-ulkede-terore-karsi-savas-veren-abd-6-5-trilyon-dolar-harcadi/>